

ЦРНОГОРСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ
ГЛАСНИК ОДЈЕЉЕЊА УМЈЕТНОСТИ, 28, 2010.

ЧЕРНОГОРСКАЯ АКАДЕМИЯ НАУК И ИСКУССТВ
ГЛАСНИК ОТДЕЛЕНИЯ ИСКУССТВ, 28, 2010.

THE MONTENEGRIN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
GLASNIK OF THE DEPARTMENT OF ARTS, 28, 2010.

UDK 811.163.4'367

Миомир АБОВИЋ*

О НЕКИМ КОНСТРУКЦИЈАМА ДОДАТНОГ (ДОДАТНО-МОДИФИКАТИВНОГ) КАРАКТЕРА У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ (И ХРВАТСКОМ) ЈЕЗИКУ

Апстракт: У раду се разматра проблем једног типа синтаксичких конструкција које смо номинавали као конструкције додатно-модификативног типа у смислу да на извјестан начин модификују садржај основне реченице. Дате синтаксичке конструкције реализују се како у форми реченице тако и у форми предложно-падежне конструкције.

Кључне ријечи: синтакса, реченица, додатно-модификативна конструкција, предложно-падежна конструкција, везник

Тема овог рада биће обрада одређених језичких конструкција што садрже информацију која се може третирати као додатна (додатно-модификативна) у односу на садржај основне реченице. Покушаћемо дати што исцрпнији приказ ових конструкција уочавајући, са једне стране, одређене семантичке нијансе које постоје у односу између њих и основне реченице, а, са друге стране, дајући опис њихових основних формално-граматичких карактеристика.

Конструкције са значењем додатне информације које ћемо овдје посматрати јављају се како у форми реченице тако и у форми предложно-падежне конструкције. Ми ћемо у њиховом разматрању полазити од реченичног нивоа, а онда наводити и евентуалне синтаксичке синонине реченице – носиоца додатне информације у форми предложно-падежне конструкције. Увођење ових конструкција може се објаснити настојањем да се додатном информацијом коју даје та конструкција (реченица или предложно-падежна конструкција)

* Асистент на Универзитету Медитеран, Подгорица

садржи интензификује, информативно употпуни и прецизира садржај основне реченице са којом дате конструкције ступају у синтаксички однос и на тај начин добије у информативном погледу цјеловит израз. Наводимо извјестан број примјера из различитих функционалних стилова:

Корисник у ромингу, како су Вијестима објаснили у Промонтеу, плаћа позиве које сам направи... (Вијести, 14. 04. 2006, 8 стр.)

И најзад, као што ће се показати и код других префикса, из случајева као што су горе набројани издваја се сама функција граматичког перфектизовања ... (Јужнословенски филолог 27, 1-2, 1966/67, 205 стр.)

Рођак Руди се целог живота сећао те предуге, како је тада веровао – последње ноћи са музиком. (С. Илић, *Берлинско окно*, 62 стр.)

Напушта, саопштио је јуче, дневне пословне обавезе у Мајкрософту ... (Политика, 17. 06. 2006, 3 стр.)

Он, међутим, није мислио да са њима дели било шта. Ни са бледим Пунишом, нити са свим тим обешеним сликама, а како ће једне вечери схватити, ни са својом мајком. (С. Илић, *Берлинско окно*, 224 стр.)

Према ријечима Светлане Никчевић ... од почетка марта до прексиноћ уписано је нових 1536 бирача. (Дан, 27. 04. 2006, 31 стр.)

Могуће је, узимајући у обзир значењски, обавијесни суоднос информације коју носи додатно-модификативна конструкција, са једне стране, и садржаја основне реченице, са друге, издвојити, без претензија на исцрпност и потпуност описа као и апсолутну прецизност подјеле, неке значењске подтипове тог односа. У једним случајевима информација, обавијест коју носи додатна конструкција је неке врсте параметар, критериј истинитости онога што се тврди основном реченицом.

Примјери:

Како је Вијестима саопштило више извора из ДПС-а и СДП-а ... суверенистички блок сада има подршку од око 55 одсто гласача. (Вијести, 8. 04. 2006, 3 стр.)

Манков тим је, како је недавно Вијестима рекао експерт за еколошка питања проф. Чедо Максимовић са Краљевског универзитета у Лондону, направио пројекат рјешавања еколошких проблема у Боки Которској ... (Вијести, 8. 04. 2006, 6 стр.)

У томе су их, како је говорио Брзан, штедро подржавале домаће продане душе ... (Д. Ненадић, Доротеј, 80 стр.)

Како преносе италијански медији, полиција је претражила и дом Мођија ... (Вијести, 19. 05. 2006, 30 стр.)

На питање за кога ће гласати у недељу, 70 одсто студената са кипарског колеца, како пише „Сајпрус мејл“, одговорила је да ће то одлучити на лицу места ... (Политика, 20. 05. 2006, 5 стр.)

... разговори ће, како је саопштила НБС, бити настављени наредне недеље ... (Вечерње новости, 14. 06. 2006, 8 стр.)

Детаљи хрватског плана никада нису објављени у интересу истраге, а на српском је, како је објаснио министар Зоран Лончар, почело да се ради. (Политика, 1. 07. 2006, 7 стр.)

Марко Милошевић је, како су јавили поједини медији, у Хагу користио возило са руским дипломатским таблицама. (Политика, 1. 07. 2006, 8 стр.)

Почели су да зидају катедрале широм Француске и, како црква каже, ни у једној од ових катедрала ... није постојало распеће. (П. Левенда, *Безбожни савез*, 72 стр.)

... исп. примере из језика далматинских писаца, код којих је, како Маретић истиче, пасив нешто обичнији него у данашњем књижевном језику ... (М. Ивић, *Значења српскохрватског инструментала и њихов развој*, Београд, 2005, 61 стр.)

Двојина је, дакле, како напомиње Белић, у синтаксичкој конструкцији ... (Ј. Грковић-Мајџор, Језик „Псалтира” из штампарије Црнојевића, Подгорица, 1993. г., 103 стр.)

Ако сам смртан ... онда ми је, како вели Достојејевски, све дозвољено. (С. Басара, *Фама о бициклстима*, 269 стр.)

Килибарда се није појавио ни на недавно одржаној сједници Скупштине општине, из протеста како се може чути из редова опозиције или приватних обавеза како то образлажу у СДП-у. (Дан, 29. 06. 2005, 30 стр.)

Марковић, каже премијер Ђукановић, добро ради свој посао и због тога треба да остане први тајни полицајац. (Дан, 7. 06. 2005, 3 стр.)

Вареника је, пише у истражним списима, те вечери испред начелникове куће у Толошима био у заседи ... (Вечерње новости, 19. 04. 2006, 11 стр.)

Најкасније за четири године, казао је Ненезић, биће завршена изградња регионалног водоводног система ... (Вијести, 5. 01. 2007, 19 стр.)

Према ријечима Светлане Никчевић ... од почетка марта до прекиноћ уписано је 1536 бирача. (Дан, 27. 04. 2006, 31 стр.)

Према незваничним информацијама, Јовићевић је инсистирао да се Управни одбор Групе за промјене ... јавно огласи ... (Вијести, 15. 04. 2006, 3 стр.)

Према ријечима Мирољуба Лабуса, прво су нелегално одузета два мандата посланика Г 17 ... (Вечерње новости, 17. 05. 2006, 4 стр.)

Према прелиминарним резултатима анализе, тровање је изазвала бактерија стафилокок ... (Вечерње новости, 21. 06. 2006, 6 стр.)

Поврх свега, Влада Хрватске је, према писању загребачких медија, у више наврата у току 2005. године Противобавјештајној аген-

цији за лов на Готовину дала укупно осам милиона евра... (Политика, 1. 07. 2006, 7 стр.)

Према тој идеји водилји, кварење књига повлачи за собом јерес... (Јужнословенски филолог 34, Београд, 1978. г., 112 стр.)

Прилошки израз, према Т. Батистић, увијек представља или најмање лексички двочлану, или најмање лексички трочлану локативну конструкцију ... (М. Ковачевић, *Србистичке теме*, Крагујевац, 2007. г., 7 стр.)

По усменом сведочанству мр. Б. Брборића у источној Херцеговини ... доскоро је био обичај да се –уша додаје на девојачко презиме удатих жена ... (И. Клајн, *Творба речи у савременом српском језику II*, Београд, 2003. г., 198 стр.)

Но овакав какав сам, по Прохору¹, нисам био низашто. (Д. Ненадић, *Доротеј*, 20 стр.)

По ријечима Светомира Булића, Жабљачанима стандард не дозвољава одлазак на одмор у Атину. (Дан, 28. 12. 2006, 15 стр.)

По налазима даниловградских љекара, Бјелопавлићи највише болују од плућа, срца и реуме. (Дан, 29. 06. 2005, 29 стр.)

Другим ријечима, истинитост тврдње исказане основном реченицом у директној је повезаности и зависности од садржаја додатне конструкције, она је на неки начин посредована садржајем додатне конструкције. Било да се додатном конструкцијом саопштава о томе да су обавијест основне реченице што је реципијент перципира и њена истинитост посредовани тврђењем неке људске индивидуе (индивидуâ) или нечијим написом или на неки други начин, увијек се истинитост обавијести основне реченице доводи у везу са садржајем додатне конструкције, садржај те конструкције неке је врсте параметар истинитости тврдње изнесене основном реченицом. Кад су у питању додатне реченице уведене везником *како* или додатне

¹ У начелу код овог примјера биле би могуће двије интерпретације – По Прохоровим ријечима, по Прохоровом мишљењу. Романескни контекст намеће прву.

реченице без везника, њихов субјекат је најчешће људско биће чија је (углавном) говорна или писана активност у основи истинитости садржаја основне реченице.

У слједећем примјеру глаголска радња која се приписује субјекту додатне реченице чиме овај постаје параметар истинитости основне реченице афективно је обојена:

... јер зној (и матичица) није досуђен само да би се јео крух свој и да би се на земљи живјело, како је пријетио господин Мезопотамус, него и за ово ... (С. Новак, *Изванбродски дневник*, 112 стр.)

Са друге стране, предложно-падежне конструкције према + Л, по + Л могле би се трансформисати у реченичне структуре у којима би испољавање субјекта било параметар истинитости основне реченице, нпр. ... обелоданио је тужилац Младен Бајић, који је, према неким изворима, био кључни човек читавог плана ... (Политика, 1. 07. 2006, 7 стр.) [→ ... обелоданио је тужилац Младен Бајић, који је, како тврде неки извори, био кључни човек читавог плана ...]. У зависности од утицаја момента помињања/непомињања одређених појмова на информативну цјеловитост исказа, могућности трансформације могу бити различите. Тако нпр., када имамо конструкцију према + Л или по + Л + посесивни генитив гдје је у позицији посесивног генитива именица која означава одређено лице при трансформацији те конструкције у реченичну структуру посесивни генитив не може се изоставити без штете по информативну цјеловитост исказа – Према ријечима Светлане Никчевић ... од почетка марта до прексиноћ уписано је 1536 бирача [→ *Према ријечима ... од почетка марта до прексиноћ уписано је 1536 бирача]. Насупрот томе, када је у позицији посесивног генитива одређена именица која је на извјестан начин предвидљива семантиком претходеће јој именице, она би се могла изоставити без штете по информативну цјеловитост исказа – Према прелиминарним резултатима анализе, тровање је изазвала бактерија стафилокок ... [→ Према прелиминарним резултатима, тровање је изазвала бактерија стафилокок...].

У слједећим примјерима именицу у оквиру предложно-падежне конструкције односно именицу у позицији субјекта додатне реченице, будући да је основном реченицом исказана нереализована ситуација, не можемо тумачити као параметар истинитости садржа-

ја основне реченице него као параметар, критериј истинитости могућности остварења те ситуације. Примјери:

Коначно смо схватили да неке институције, које би, по дефиницији, требало да буду места за артикулацију наших интереса ... то одавно нису. (Политика, 8. 04. 2006, 15 стр.)

А нормалан човјек би морао, према тој модерној психијатрији, говорити ваљда о стварима које га се не тичу! (С. Новак, *Изванбродски дневник*, 78 стр.)

Четрдесет гондола берлинског точка би требало, како тврде његови планери и протежери, да прими прве путнике ... (Политика, 22. 04. 2006, 5 стр.)

У неким случајевима одређеним језичким сигналимa у додатној конструкцији може се утицати на степен извјесности истинитости садржаја основне реченице. Погледајмо примјер:

Не може се говорити о томе да такве реченице имају непотпун смисао (како се често писало) јер, како изврсно замјећује Звегинцев, смисао, ако постоји, увијек је потпун. (И. Прањковић, *Координација у хрватском књижевном језику*, Загреб, 1984., 14 стр.) У наведеном примјеру прилог који карактерише запажање субјекта додатне реченице на дати начин директно утиче на повећање степена извјесности истинитости садржаја основне реченице. Насупрот томе у примјеру: Како незванично сазнајемо, након саслушања ... судија Дујовић одлучио је да осумњиченом не одреди притвор ... (Дан, 28. 12. 2006, 14 стр.) употребом прилога *незванично* у додатној реченици преносилац информације уградјује и одредјени степен резерве у истинитост садржаја основне реченице.

Реченицом додатног карактера истиче се да њен субјекат на одредјен и управо такав начин језички обликује одредјени дио садржаја основне реченице:

Већина суфикса ..., бар у једном делу изведница које граде, изазивају промене завршног сугласника основе – консонантске алтернације, како их назива Стакић 1988. (И. Клајн, *Творба речи у савременом српском језику II*, Београд, 2003, 14 стр.)

Из мрака бије топла струја туфине, како би рекао отац, а не уобичајени гробни хлад ... (С. Новак, *Изванбродски дневник*, 107 стр.)

... њему је било штошта нејасно у „генераловом лудилу”, како се он изражавао ... (Ф. Достојевски, *Идиот*, 426 стр.)

... многи бискупи су усвојили и развили заштиту коју је Иринеј скицирао да би ојачао, како га је он називао, „исти облик црквеног устројства”... (Е. Пејгелс, *С оне стране вере*, 152 стр.)

У трећем и четвртном примјеру то наглашавање да субјекат додатне реченице обликује дио садржаја основне реченице на управо такав начин маркирано је и правописно – стављањем датих синтагми под наводнике. Значајан је број примјера код којих додатна реченица својом информацијом двоструко значењски модификује и информативно допуњава садржај основне реченице. Примјери:

Примарно значење изведенице одређено је основом, „детерминативним делом”, како би рекао Белић ... (И. Клајн, *Творба речи у савременом српском језику II*, Београд, 2003, 13 стр.)

... јер је Геџ, или можда Мајер, само захваљујући Божјој вољи, како је умео да каже, преживео експлозију бомбе ... (Д. Албахари, *Геџ и Мајер*, 151 стр.)

Све је било тако јасно, како би рекао Јаблоков. (С. Илић, *Берлинско окно*, 171 стр.)

Свако ко остварује ово прилази да се моли Богу, како Исус каже, „у духу и истини”. (Е. Пејгелс, *С оне стране вере*, 157 стр.)

У примјерима управо наведеним субјекат додатне реченице и његова говорна активност функционишу и као параметар истинитости садржаја основне реченице а истовремено се наглашава и околност да тај субјекат језички обликује дио садржаја основне реченице или цјелокупну основну реченицу управо на такав начин. У оба случаја, и када се додатном реченицом истиче да њен субјекат језички обликује дио садржаја основне реченице на упра-

во такав начин и када је поред тога тај субјекат параметар истинитости садржаја основне реченице додатна реченица има наглашено начинску компоненту значења. Разлика између првог и другог случаја тиче се дистрибуционих могућности додатне реченице. Док је у другом случају (када су додатна реченица и њен субјекат, поред тога што на одређени начин језички обликују дио садржаја основне реченице, истовремено и параметар истинитости садржаја те реченице) дистрибуција додатне реченице релативно слободна, она се може уметнути између готово било ког сегмента основне реченице, докле је у првом случају (када субјекат додатне реченице управо на такав начин језички обликује дио садржаја основне реченице) могућност распореда додатне клаузе ограничена искључиво на позицију непосредно испред или иза сегмента основне реченице који субјекат додатне реченице језички обликује управо на такав начин. Упоредимо примјере – са једне стране, нпр. форма исказа. Примарно значење изведенице одређено је основом, „детерминативним делом” како би рекао Белић ... могла би се трансформисати било у Како би рекао Белић, примарно значење изведенице одређено је основом, „детерминативним делом” ... било у Примарно значење изведенице, како би рекао Белић, одређено је основом, „детерминативним делом” ... било у Примарно значење изведенице одређено је, како би рекао Белић, основом, „детерминативним делом” ... било у Примарно значење изведенице одређено је основом, како би рекао Белић, „детерминативним делом” ... Међутим, са друге стране, форма исказа, рецимо Већина суфикса ..., бар у једном делу изведеница које граде, изазивају промене завршног сугласника – консонантске алтернације, како их назива Стакић 1988. може се трансформисати само у Већина суфикса ..., бар у једном делу изведеница које граде, изазивају промене завршног сугласника основе – како их назива Стакић 1988, консонантске алтернације. Трансформација у, нпр., Већина суфикса ..., бар у једном делу изведеница које граде, како их назива Стакић 1988, изазивају промене сугласника основе – консонантске алтернације или у Већина суфикса ... бар у једном делу изведеница које граде изазивају промене, како их назива Стакић 1988, завршног сугласника основе – консонантске алтернације или Већина суфикса ..., како их назива Стакић 1988, бар у једном делу изведеница које граде, изазивају промене завршног сугласника основе – консонантске алтернације

дала би неграматичне и у комуникативном погледу нејасне исказе. Занимљив је следећи примјер:

Одавно је, што би рекао народ, догорело до ноката ... (Политика, 8. 04. 2006, 15 стр.)

И овдје, са једне стране, субјекат додатне реченице обликује дио садржаја основне реченице – глаголску синтагму управо на такав начин. Разлика у односу на случајеве раније поменуте је у томе што, иако субјекат и овдје функционише као параметар истинитости садржаја основне реченице, то није појам који је експлициран у додатној реченици и који врши функцију њеног субјекта.

Садржајем додатне реченице на извјестан начин се верификује оно што се саопштава основном реченицом. Примјер:

Како пракса показује управо су фирме са атрактивним локацијама сјајан терен за корупцију ... (Вечерње новости, 19. 04. 2006. г., 28 стр.)

...изабранице Николе Петровића ће... одрадити и тренинг у дворани „Маграши” која ће, како нам је јуче потврдила Ана Ђокић ..., бити испуњена до последњег мјеста ... (Вијести, 19. 05. 2006, 28 стр.)

... поднели су Општинском тужилаштву кривичну пријаву против одговорних лица ..., потврдила нам је мајка Милена Марјановић. (Политика, 20. 05. 2006, 1 стр.)

Генетички су реченице са да везане с балканском средином, како о томе сведочи најстарије историјски потврђено стање на територији српскохрватског језика ... (Зборник Матице српске за филологију и лингвистику 13/2, Нови Сад 1970. г., 59 стр.)

Као што сам показала у свом раду ..., временски генитив српскохрватског језика обавезно је везан ... (Јужнословенски филолог 22, књига 1-4, Београд, 1957-1958 г., 147 стр.)

Као што ће показати анализа произашла из конкретног језичког материјала, сви семантички типови везани за падежну конструкци-

ју с предлозима заснивају се ... (Јужнословенски филолог 22, књига 1-4, Београд, 1957-1958 г., 143 стр.)

За нас је у овом конкретном случају важно управо само то да је, као што је углавном утврђено у науци, архаичан ... (М. Ивић, *Значења српскохрватског инструментала и њихов развој*, Београд, 2005, 57 стр.)

Садржај рукописа ... у приличној мери је изменио ток мог живота као што је, како ће се видети, изменио и живот преписивача. (С. Басара, *Фама о бициклистима*, 53 стр.)

Сматрало се неоправданим приморавати и оне који то не желе на живот унутар граница реалног простора и времена, уосталом релативних, како је показао Кант. (С. Басара, *Фама о бициклистима*, 283 стр.)

Штавише, синко се употребљава искључиво у вокативу, како је приметио још Маретић. (И. Клајн, *Творба речи у савременом српском језику II*, Београд, 2003, 131 стр.)

Како се види из наведених примера, основа је свуда палатализована. (И. Клајн, *Творба речи у савременом српском језику II*, Београд, 2003, 189 стр.)

...не само да он не одговара на њен захтев, већ, како прича показује, он зна да она није удата. (Е. Пејгелс, *С оне стране вере*, 156 стр.)

Ситуација јавне употребе језика и кодекс коректног језичког опхођења, како се из нормативних захтева овог речника види, дозвољава директно, референтно именоване инвалидности, али не и директно именоване носилаца инвалидности ... (Шести лингвистички скуп „Бошковићеви дани”, Подгорица, 2005, 53 стр.)

Јер, ако детерминизам, што је доказано, потиче из будућности... (С. Басара, *Фама о бициклистима*, 156 стр.)

У претежном броју случајева верификатор и критериј истинитости садржаја основне реченице је појам који врши функцију су-

бјекта основне реченице. У деветом по реду наведеном примјеру субјекат додатне реченице није верификатор истинитости садржаја цјелокупне основне реченице, већ истинитости квалификације једног њеног сегмента. Занимљиви су примјери пасивизираних додатних реченица. У седмом по реду наведеном примјеру верификатор истинитости садржаја основне реченице је именица у оквиру предложно-падежне конструкције у + Л која у датој реченичној конструкцији функционише као одредба начина (... као што је углавном утврђено у науци → као што је углавном научно утврђено) мада би, у датом примјеру, са стилског аспекта било боље употребити активну конструкцију којом би се експлицирао стварни верификатор истинитости садржаја основне реченице (научници). У осмом по реду наведеном примјеру верификатору није експлициран (мада га је лако установити), у једанаестом по реду наведеном примјеру верификатор је именица у оквиру предложно-падежне конструкције из + Г, а у тринаестом по реду наведеном примјеру верификатор истинитости садржаја основне реченице је именичка синтагма у генитиву у конструкцији са предлогом из у споју са именичком синтагмом у функцији посесивног генитива. У питању су директни верификатори истинитости садржаја основне реченице, али оно што је занимљиво то је да употреба глагола *видјети* у пасивној конструкцији имплицира, поред експлицираног верификатора у виду наведених именица, егзистенцију и другог, неексплицираног верификатора истинитости садржаја основне реченице у виду одређеног људског бића које перципира садржај додатне реченице.

У сљедећим примјерима психолошки процес схватања, разумевања ствари који се дешава субјекту додатне реченице утиче на то да субјекат тих реченица постане верификатор истинитости садржаја основних реченица:

... али, наравно, нисмо то морали, јер, како сам одједном схватила, безброј других људи је то учинио ... (Е. Пејгелс, *С оне стране вере*, 140 стр.)

Он, међутим, није мислио да са њима дели било шта. Ни са бледим Пунишом, нити са свим тим обешеним сликама, а како ће једне вечери схватити, ни са својом мајком. (С. Илић, *Берлинско окно*, 224 стр.)

Понекад о нијансама у семантичком односу основне и додатне реченице одлучују различити фактори. Упоредимо сљедећа два примјера:

На питање за кога ће гласати у недељу, седамдесет одсто студентата са кипарског колеџа, како пише Сајпрус мејл, одговорило је да ће то одлучити на лицу места... (Политика, 20. 05. 2006, 5 стр.)

... да сам целог живота на себе навлачио образину авети све док на крају, како и пише у Кабали, и сам нисам постао авет. (С. Басара, *Фама о бициклистима*, 55 стр.)

У првом примјеру вршилац радње основне реченице је одређено треће лице па, иако је у предикату глагол свршеног вида (одговорити) који означава остварену и цјеловиту радњу, реалност остварености, извршености те радње почива на субјекту додатне реченице, он функционише као параметар истинитости садржаја основне реченице. У другом примјеру, међутим, субјекат основне реченице је у првом лицу, у питању је људско лице увјерено у оствареност, реализованост стања исказаног предикатом те реченице на њему самом. Стога се и именица у функцији допуне глагола **писати** у додатној реченици у наведеном примјеру разумијева као верификатор истинитости садржаја основне реченице.

У сљедећим примјерима садржај основне реченице или неког њеног дијела производ је одређене претпоставке, мњења исказаних додатном конструкцијом:

Следеће одредиште, како му се тада чинило, био је стриц Рудолф ... (С. Илић, *Берлинско окно*, 52 стр.)

Рођак Руди се целог живота сећао те предуге, како је тада веровао, последње ноћи са музиком. (С. Илић, *Берлинско окно*, 62 стр.)

Учесници Спортских игара су боравили у Хотелу „Здравље” и, како се, још увек, само нагађа, „зарадили” салмонелу у похованој пилетини сервираној за вечеру. (Вечерње новости, 21. 06. 2006, 6 стр.)

За прве две могуће је, као што мисли Живковић, да су настале од глагола хладовати односно мировати ... (И. Клајн, *Творба речи у савременом српском језику II*, Београд, 2003, 99 стр.)

То је нека врста, како је разумела, лечилишта са лабораторијама. (С. Илић, *Берлинско окно*, 236 стр.)

... за овај инструментал зна још једино пољски, који је у том погледу, како се у науци сматра, под руским утицајем. (М. Ивић, *Значења српскохрватског инструментала и њихов развој*, Београд, 2005, 57 стр.)

Ваш сан је, како ја то тумачим, опомена. (С. Басара, *Фама о бициклистима*, 275 стр.)

Прилошки израз, према Т. Батистић, увијек представља или најмање лексички двочлану, или најмање лексички трочлану локативну конструкцију ... (М. Ковачевић, *Србистичке теме*, Крагујевац, 2007, 7 стр.)

Према уобичајеном мишљењу, Хитлерове идеје нису биле оригиналне. (Р. Оверу, *Диктатори – Хитлерова Њемачка, Стаљинова Русија*, 17 стр.)

Према песимистичкој варијанти инфлација би износила на првом кварталу пет, а у другом 4,6 одсто. (Република, 28. 12. 2006, 8 стр.)

Прилози и прилошки изрази дијеле, по Белићевом мишљењу, исто сложено (синтагматско) значење ... (М. Ковачевић, *Србистичке теме*, Крагујевац, 2007 г., 6 стр.)

Његово тумачење ... остаје, по моме мишљењу, сасвим неубудљиво. (М. Ивић, *Значења српског инструментала и њихов развој*, Београд, 2005, 154 стр.)

Републички Синдикат ... по мишљењу њихових колега из Бара, није се наметнуо као снага ... (Дан, 27. 04. 2006, 5 стр.)

Могли бисмо рећи да је заједничка семантичка карактеристика односа додатне конструкције и основне реченице у наведеним примјерима релативизација, измијештање у сферу могућег односно негација истинитости онога што се денотира основном реченицом. У првом од наведених примјера стање мисаоне несигурности које се приписује логичком субјекту додатне реченице негира истинитост садржаја читаве основне реченице. У другом по реду наведеном примјеру мисаони процес који се приписује субјекту додатне реченице продукује негацију истинитости садржаја једног сегмента основне реченице (атрибутске одредбе именице у функцији неправог објекта дате реченице, одредбе која је, заправо, обавијесни центар, носилац битне информације у оквиру онога што се денотира основном реченицом). Занимљив је четврти по реду наведени примјер. Овдје је већ у основној реченици оно што се њом денотира одређеним граматичким сигналом ситуирано у сферу могућег тако да се функција додатне реченице исцрпљује у томе да у свом субјекту открива извор претпоставке о могућности саопштеној управном реченицом. Заједничка црта односа конструкција додатног типа и основне реченице који смо управо поменули са раније поменутих конструкцијама додатног типа које указују да је садржај основне реченице посредован нечијим ријечима или нечијим написом је у томе што је у оба случаја истинитост садржаја основне реченице доведена у директни однос са садржајем додатне конструкције; разлика је, међутим, у томе што у синтаксичким конструкцијама код којих је садржај основне реченице посредован нечијим ријечима или написом семантичка компонента релативизације истинитости садржаја основне реченице, иако имплицитно присутна, ипак није доминантна као у конструкцијама гдје у додатно-модификативним конструкцијама имамо глаголе (или именице ако је у питању предложно-падежна конструкција) претпостављања, мисаоне несигурности. Да је степен релативизације истинитости садржаја основне реченице понекад тешко одредив, показује сљедећи примјер: ... за овај инструментал зна још једино пољски, који је у том погледу, како се у науци сматра, под руским утицајем. (М. Ивић, *Значења српскохрватског инструментала и њихов развој*, Београд, 2005. г., 57 стр.). Међуоднос значења и правац модификативног утицаја додатне реченице уведене везником *како* на основну реченицу зависи од перцепције значења глагола сматрати – ако узмемо да наука тврди са одређеном сигурношћу оно што се саопштава основном речени-

цом, онда ће степен релативизације истинитости њеног садржаја бити мањи и небитнији; напротив, ако разумијемо да се у науци више претпоставља да је оно што се саопштава основном реченицом тако и степен релативизације истинитости садржаја основне реченице биће већи.

Додатном реченицом указује се и да је садржај управне реченице већ поменут:

У питању је стара црта српске редакције старословенског језика... а која га је одликовала до краја његове употребе у српској средини, што значи, како смо већ рекли, негде до половине 18. века. (Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, 38/1, Нови Сад, 1995, 44 стр.)

... јер су ти прилози атрибутску функцију, како је већ речено, добили сажимањем дијелова те релативне реченице. (Зборник Матице српске за филологију и лингвистику 26/1, Нови Сад 1983 г., 143 стр.)

Нојманово дело, како је већ поменуто, и није роман у правом смислу речи ... (Политика, Култура, Уметност, Наука, 11 стр, 2. 09. 2006.)

У одређеном броју примјера садржај додатне констатације је у релацији супротности са садржајем основне реченице. Примјери:

Те двије компаније нијесу, како је било договорено, до краја априла извели (sic) истражно бушење гаса ... (Вијести, 29. 07. 2006, 4 стр.)

Према томе не може се, као што су неки чинили, говорити о посебној употреби предлога *по* уз акузатив у оваквом случају. (Јужнословенски филолог 19, књига 1-4, Београд 1951-52 г., 205 стр.)

Ни он није хтео да те гања по целом Саборишту како је могао. (Д. Ненадић, *Доротеј*, 163 стр.)

Та је стилска обиљеженост доказом да овај везник, и поред своје изузетне учесталости, ипак има мање или више одређено значење те да није точно, како се у неким синтаксама може прочитати, да је

његово значење увјетовано природом односа међу елементима које повезује. (И. Прањковић – Координација у хрватском књижевном језику, Загреб 1984 г., 56 стр.)

Додатна реченица у овим примјерима може се трансформисати било у супротну независнослужену реченицу (Те двије компаније нијесу, како је било договорено, до краја априла извели истражно бушење гаса ... → Те двије компаније нијесу до краја априла извели истражно бушење гаса, а било је договорено ... ; Према томе не може се, као што су неки чинили, говорити о посебној употреби предлога *по* уз акузатив у оваквом случају. → Према томе не може се говорити о посебној употреби предлога *по* уз акузатив у оваквом случају, а неки су то чинили. ; Ни он није хтео да те гања по целом Саборишту како је могао. → Ни он није хтео да те гања по целом Саборишту, а могао је.; Та је стилска обиљеженост доказом да овај везник, и поред своје изузетне учесталости, ипак има мање или више одређено значење те да није точно, како се у неким синтаксама може прочитати, да је његово значење увјетовано природом односа међу елементима које повезује. → Та је стилска обиљеженост доказом да овај везник, и поред своје изузетне учесталости, ипак има мање или више одређено значење те да није точно да је његово значење увјетовано природом односа међу елементима које повезује, а у неким синтаксама такво што се може прочитати). Било у допусну зависнослужену реченицу (Те двије компаније нијесу, како је договорено, до краја априла извели истражно бушење гаса ... → Те двије компаније нијесу до краја априла извели истражно бушење гаса иако је тако било договорено ... ; Према томе не може се, као што су неки чинили, говорити о посебној употреби предлога *по* уз акузатив у овом случају. → Према томе не може се говорити о посебној употреби предлога *по* уз акузатив у оваквом случају иако су неки то чинили. ; Ни он није хтео да те гања по целом Саборишту како је могао. → Ни он није хтео да те гања по целом Саборишту иако је могао. Та је стилска обиљеженост доказом да овај везник, и поред своје изузетне учесталости, ипак има мање или више одређено значење те да није точно, како се у неким синтаксама може прочитати, да је његово значење увјетовано природом односа међу елементима које повезује → Та је стилска обиљеженост доказом да овај везник, и поред своје изузетне учесталости, ипак има мање или више одређено значење те да није точно да је његово значење увјето-

вано природом односа међу елементима које повезује иако се у неким синтаксама то може прочитати). Значење цјелокупног исказа у тим случајевима ипак не би остало исто – у случају трансформације у супротну независносложену реченицу у фокус би дошао однос, значење контраста међу садржајима двају реченица; у случају трансформације у допусну зависносложену реченицу фокусира-ла би се чињеница неостварења, негација садржаја основне суреченице упркос томе што је садржај зависне реченице на неки начин ишао у прилог остварењу садржаја те реченице. У форми у којој за-тичемо ове исказе у корпусу у фокус долази семантичка компонен-та потврђивања, садржајем додатне реченице, ситуације на коју ре-ферише и чије остварење се негира основном реченицом.

Реченице додатног (додатно-модификативног) карактера, како видимо из презентованог материјала, уводе се везницима *како*, *као што*, *што* и безвезнички. Са друге стране, као њихови синтаксички синоними у значењу додатно-модификативних конструкција у одређеним случајевима егзистирају предложно-падежне везе према + Л и по + Л. Могућности међусобне замјене појединих везника су различите, али везник како може се употребити у свим контексти-ма. У већини наведених типова значењских односа између додатно-модификативне конструкције и основне реченице позиција те кон-струкције у оквиру цјелокупног исказа је слободна. Наведимо два примјера:

Како преносе италијански медији, полиција је претражила и дом Мођија... (Вијести, 19. 05. 2006, 30 стр.) ; Полиција је како пре-носе италијански медији, претражила и дом Мођија... ; Полици-ја је претражила, како преносе италијански медији, и дом Мођи-ја... ; Полиција је претражила и дом Мођија, како преносе италијан-ски медији...

Према незваничним информацијама, Јовићевић је инсистирао да се Управни одбор Групе за промјене ... јавно огласи ... (Вије-сти, 15. 04. 06, 3 стр.) ; Јовићевић је, према незваничним информа-цијама, инсистирао да се Управни одбор Групе за промјене ... јав-но огласи ... ; Јовићевић је инсистирао, према незваничним инфор-мацијама, да се Управни одбор Групе за промјене ... јавно огласи ... Изузетак представљају, поред случајева када се додатном рече-ницом истиче да њен субјекат на одређен и управо такав начин је-зички обликује одређени дио садржаја основне реченице, још и слу-чајеви у којима је додатна реченица у значењском односу супрот-

ности према основној реченици. Овдје је дистрибуција додатне реченице унеколико ограничена, а то се ограничење тиче њеног позиционирања искључиво послије негације вршења (извршења) радње означене глаголом основне реченице или (у четвртом примјеру из те групе) негације постојања одређеног стања на које реферише глагол у предикату дате реченице. Наиме, евентуална форма исказа Како је било договорено, те двије компаније нијесу до краја априла извели истражно бушење гаса ... носила би собом сасвим другачију обавијест од оне коју преноси форма исказа који смо цитирали из корпуса.

У извјесном смислу може бити проблематичан сам назив који смо дали овим конструкцијама, барем онај његов први дио који их одређује као додатне. Јер, као додатне могле би се тумачити и реченице у сљедећим примјерима: Кандић, рачуновођа у Дому здравља, након што је напустио стан у центру града, држао је ствари покривене најлоном уз ограду ... (Вијести, 1. 12. 2006, 23 стр.) ; Поповић је саопштио да је могуће, уколико се социјални партнери не буду могли договорити о износу минималне цијене рада, да разговарају о утврђивању најмање зараде у Црној Гори ... (Вијести, 1. 12. 2006, 5 стр.) иако је у првом случају у питању временска зависносложена реченица, а у другом се ради о условној зависносложеној реченици. Међутим, разлика између ових зависносложених реченица и оних које су биле тема наше расправе управо и јесте у томе што су прве прилошке реченице тачно одређених, прецизираних значењских типова, док се значење додатних реченица којима смо се ми бавили не може прецизно и једнозначно именовати, смисао њиховог увођења исцрпљује се управо у модификацији извјесне врсте садржаја основне реченице.

Једну фину семантичку разлику која има за посљедицу њихово благо семантичко нијансирање налазимо и при употреби предложно-падежних конструкција према + Л и по + Л када ове у реченици имају у извјесном смислу карактер додатних конструкција. Ако упоредимо малоприје навођене примјере: Према ријечима Светлане Никчевић ... од почетка марта до прексиноћ уписано је 1536 бирача. (Дан, 27. 04. 2006, 31 стр.) или Но овакав какав сам, по Прохору, нисам био низашто. (Д. Ненадић, *Доротеј*, 20 стр.) са примјерима као што су: Грађани Црне Горе, према закону на срећу, званично неће моћи да се кладе на резултате референдума ... (Вечерње новости, 17. 05. 2006, 9 стр.), ... инспектори пореске полиције су јуче, по

налогу торинског тужилаштва, претражили просторије Јувентуса ... (Вијести, 19. 05. 2006, 30 стр.), Према одлуци Владе Србије на факултетима и вишим школама ове године ће моћи да се упише 57855 нових студената ... (Вечерње новости, 21. 06. 2006, 7 стр.) можемо закључити да у оба случаја предложно-падежна веза означава одређени критеријум на којем се базира, заснива оно што се саопштава основном реченицом. Разлика је у томе што се у прва два примјера тај критеријум јавља у форми параметра истинитости садржаја основне реченице немајући значење проузроковача онога што се саопштава основном реченицом, док у посљедња три примјера предложно-падежна конструкција има значење критеријума узрока. „Значење се критерија на основу значења језичких јединица српскохрватског језика нужно издваја као посебан узрочни тип. Дакле, као значење што формира своје семантичко субпоље.”²

У раду смо покушали расвијетлити, на материјалу различитих функционалних стилова српског (хрватског) језика, феномен одређеног типа конструкција које се могу окарактерисати, у функционалном смислу, као додатне. Можемо закључити да се семантичка суштина ових конструкција испољава у својеврсној модификацији путем њих, извјесном додатном информацијом коју носе, садржаја основне реченице. На граматичком плану конструкције о којима смо говорили реализују се, са једне стране, у форми зависне клаузе уведене везницима *како*, *као што*, *што* и безвезнички при чему се везник *како* може употребити у свим случајевима, а, са друге, у форми предложно-падежних конструкција према + Л и по + Л.

ИЗВОРИ

- Добрило Ненадић, *Доротеј*, Политика, Народна књига, Београд, 2005.
 Саша Илић, *Берлинско окно*, Фабрика књига, Београд, 2005.
 Светислав Басара, *Фама о бициклистима*, Народна књига, Београд, 1996.
 Давид Албахари, *Геџ и Мајер*, Стубови културе, Београд, 1998.
 Слободан Новак, *Изванбродски дневник*, Глобус Загреб, 1990.
 Милка Ивић, *Значења српскохрватског инструментала и њихов развој*, Београдска књига, САНУ, Институт за српски језик САНУ, Београд, 2005.

² М. Ковачевић, Узрочно семантичко поље, Сарајево 1988 г., 125 стр.

Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику II*, Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ, Београд, 2003.

Јасмина Грковић-Мејџор, *Језик „Псалтира“ из штампарије Црнојевића*, ЦАНУ, Подгорица, 1993.

Иво Прањковић, *Координација у хрватском књижевном језику*, ХФД, Загреб, 1984.

Милош Ковачевић, *Србистичке теме*, Крагујевац, 2007.

Јужнословенски филолог, лингвистички часопис из Београда

Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, лингвистички часопис из Новог Сада

Зборник Шести лингвистички скуп „Бошковићеви дани“, ЦАНУ, Подгорица, 2005.

Вијести, дневне новине из Подгорице

Дан, дневне новине из Подгорице

Република, дневне новине из Подгорице

Политика, дневне новине из Београда

Вечерње новости, дневне новине из Београда

Елејн Пејгелс, *С оне стране вере* (превод са енглеског), Рад, Београд, 2005.

Ф. М. Достојевски, *Идиот* (превод са руског), Дерета, Београд, 2004.

Ричард Овери, *Диктатори – Хитлерова Њемачка, Стаљинова Русија* (превод са енглеског), Наклада, Љевак, Загреб, 2005.

Питер Левенда, *Безбожни савез* (превод са енглеског), Досије, Београд, 2005.

ЛИТЕРАТУРА

М. Ковачевић, *Узрочно семантичко поље*, Сарајево, 1988.

Miomir ABOVIĆ

ON SOME CONSTRUCTIONS WITH ADDITIONAL (ADDITIONAL – MODIFYING) CHARACTER IN CONTEMPORARY SERBIAN (AND CROATIAN) LANGUAGE

Summary

This work deals with the problem of constructions named additives (additional-modifying). We analyzed these constructions on the sentence and prepositional-case levels. We tried to explain their grammatical essence as well as the shades of meaning they give to the entire utterance.